

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ

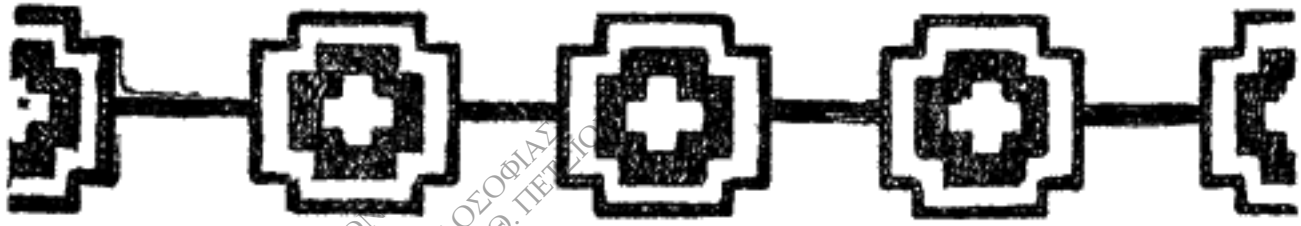
ΙΟΥΛΙΟΣ—ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1931

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",—ΠΕΣΜΑΤΖΟΓΛΟΥ, 8 Α
ΑΘΗΝΑΙ



ΕΥ. Δ. ΠΡΟΣ. Κ. Π. Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008



ΕΛΛΗΝΕΣ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΙ (*)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ

1849—1896

‘Ο άνθρωπος, ένα μικροσκοπικό μύριο του απέραντου κόσμου, είναι συγχρόνως και θεατής του. Ίσως βέβαια για τη συνείδηση του κόσμου αυτού — εάν υπάρχει — ή διπλή αυτή ιδιότητα να μην έχει καμμιά ιδιαίτερη σημασία, και να μη παρατηρείται περισσότερο από το κελάδημα του πουλιού και τη σύγκρουση δύο αστέρων. Μά για τον ίδιο τον άνθρωπο εγκλείνει στο νόημα και την αξία της υπάρξεώς του, διαχύνει μέσα του την υπερηφάνεια της υπεροχής του, και του δίνει τη μεθυστική πίστη ότι από θεατής εξελίσσεται και γίνεται και κριτής και ρυθμιστής κι’ αναδημιουργός του Κόσμου. Όλη η προσπάθεια του ανθρώπου τείνει στο να κατανοήσει με την ‘Επιστήμη και με την Τέχνη το Σύμπαν, για να το υποτάξει και για να το εξουσιάσει. Τον τυραννεί και τον αναπτρώνει μια μεγάλη ανάγκη να γίνει αυτός ο Θεός...

‘Η πρώτη εκδήλωση αυτής της ανατάσεως αποτυπώνεται στα πρώτα ιχνογραφήματα τα χαρκαγμένα στους βράχους των σπηλιών. ‘Ο άνθρωπος, μόλις πρωτοαισθάνθηκε, ακόμα έντελως άμυδρά και υποσυνείδητα, να ξυπνά μέσα του ή ανεξαρτησία του από το περιβάλλον του, επεζήτησε να εκφράσει τη δύναμή του αυτή για να της δώσει υπόσταση... ‘Ο παλμός που πλάθει τη μορφή υπάρχει μόνο χάρις σ’ αυτήν...

‘Ο πρωτογενής καλλιτέχνης είναι ακόμα μόνο θαμπωμένος από τον κόσμο που πρωτοανακαλύπτει. Είναι ακόμα μόνο θεατής. Ζητεί ν’ αντιγράψει πιστά όλα όσα βλέπει και τον ένθουσαίζουν. Τ’ άπλοϊκά έργα θέλουν να είναι ρεαλιστικά. ‘Ο άπειρος καλλι-

τέχνης δοκιμάζει, δεν επιτυγχάνει το σκοπό του, μα τα υπερπραγματικά στοιχεία, κι’ ως κυριαρχούν μέσα στο έργο του, δεν επεξηγήθηκαν απ’ αυτόν. Δεν έχει ακόμα συνειθίσει να βλέπει, να ξεχωρίζει την πραγματικότητα από τα μυθικά σχήματα, με τα όποια τη στοιχειώνει ή φαντασία του, και προπάντων δεν είναι κάτοχος των τεχνικών εκφραστικών μέσων, άλλ’ ή πρόθεσή του είναι πάντα να μιμηθεί το περιβάλλον του. ‘Ο άνθρωπος άρχισε, μόνον αφού καλλιεργήθηκε, να ξεπερνά συνειδητά την πραγματικότητα, να ζητήσει να επιβάλει την προσωπικότητά του και να υποτάξει σ’ αυτήν τα γύρω του πρότυπα.

Κάθε φορά που ή τέχνη αναγεννιέται ύστερα από μια περίοδο μαρασμού, ξαναπερνά από τα ίδια στάδια. ‘Η έκπληξη και το θάμβος εκδηλώνονται σε ρεαλιστικές απόπειρες, των οποίων οι άτέλειες έχουν μια ιδιαίτερη χάρη και ποίηση, και άργότερα μόνον απολυτρώνονται οι καλλιτέχνες και παρουσιάζονται ως έρμηνευταί και δημιουργοί.

Το νεοελληνικό διήγημα υπάκουσε κι’ αυτό στο νόμο. ‘Αλλ’ όταν πρωτοφανερώθηκε, δεν ανέβλυσε από μια τέλεια άτυπαρξία πνευματικής παραγωγής. Είχαν αναφανή και στην ‘Ελλάδα, προπάντων στην ‘Εφτάνησο, ποιηταί και διανοούμενοι που, όσο κι’ αν δεν είχαν άμέσως εκτιμηθεί, δεν άργησαν να γίνουν γνωστοί και κάτι να διδάξουν. ‘Ο σχολαστικισμός, παρ’ όλη την αποπνιχτικότητα του, αντικαθρέφτιζε, έστω και πολύ χλωμά, έναν πολιτισμό λίγο πέρα από την ‘Ελλάδα, στη Δύση, ή Τέχνη εξελίσσεται θριαμβευτικά. Και οι πιο λίγο μορφωμένοι νεοελληνες συγγραφείς είχαν, συνειδητά ή άσυνείδητα, προσλάβει κάτι από την πρόοδο. Δεν μπορούσαν πια να είναι έντελως άφελεις ή

(*) ‘Από το βιβλίο που ετοιμάζω: «Οι νεοελληνικές διηγηματογραφίες και μυθιστοριογραφίες» κι’ από το κεφάλαιο «Ψυχογράφοι και δημιουργοί».

γοητευτικά πρωτόγονοι. Οί δημοτικιστάι ξαναανακάλυπταν τή ζωή μ' ένθουσιασμό, άλλ' ή διάθεσή τους και ή τεχνική τους δέν εΐταν πιά άγνά και δροσερά παιδική. Ο ρεαλισμός τους εΐταν ένας ρεαλισμός άρκετά εξελιγμένος, πού χωρίς νά μπορεί νά συγκριθῆ με τὸ συνειδητό, δημιουργικό ρεαλισμό, ὁ ὁποῖος ἐπικρατοῦσε τότε στή Δύση κι' ὁ ὁποῖος ἐπεδείκνυε, και μέσα στίς ὡμότερες εἰκόνες, τήν προσωπική πνοή τοῦ κάθε συγγραφέα, δέν ἄφηνε και ν' ἀναβλύσῃ ἀπό μέσα του καμμιά παρείσακτη και θελκτική ἀνάταση τῆς φαντασίας. Εΐταν ένας ρεαλισμός μεταβατικός — δυστυχῶς ἡ μεταβατική περίοδος διήρκεσε ὑπερβολικά πολύ, — φωτογραφικός, κατώτατης ποιότητας, και περιορισμένος μέσα σέ στενωτάτα ὄρια. Οἱ νεοέλληνες συγγραφεῖς δέν ἦσαν οὔτε ἄρκετά ἀνίδεοι, οὔτε ἄρκετά προσδευμένοι, γιά νά ἔχουν ἡ τὸ αὐθόρμητο θάρρος τῆς ἀγνοίας, ἡ τὸ θάρρος πού δίνει ἡ πεποίθησι στίς δυνάμεις. Δέν τολμοῦσαν. Ἦσαν σέ θέση νά καταλάβουν ὅτι ἡ ἀπεικόνισι τῶν ἀνθρώπων και τῆς ζωῆς τῆς πόλεως εἶναι περίπλοκη και δύσκολη, ὅτι δέν συλλαμβάνεται με μιὰ ἀπλή ἀντιγραφή, και προτιμοῦσαν νά ἀρκοῦνται νά μεταφέρουν στά βιβλία τους σκηνές τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς και νά σκιαγραφοῦν ρηχά και μονοκόμματα πολὺ ἀπλοῦς ἀνθρώπους. Ἀδιαφοροῦσαν ἀν τὸ περιεχόμενο κι' ὁ τόνος τῶν βιβλίων τους ἦταν ἀπελπιστικά μονότονος.

Ἡ μεταβατικότητα ὅμως τῆς ἐποχῆς ἐπέτρεπε τίς ἐξαιρέσεις, οἱ ὁποῖες πολὺ δύσκολα διακρίνονται στίς πρωτόγονες ἐποχές, γιὰτί τότε ἡ πρόοδος γίνεται πολὺ πιδ ὁμαδικά. Ἐδειξα ὅτι ἀνάμεσα στοὺς στατικούς φωτογράφους συγγραφεῖς ἀναφάνηκαν και μερικοί, πού ἀν κι' αὐτοὶ δέν ξεπέρασαν τὰ ὄρια τοῦ χωριοῦ, ζήτησαν νά παρεμβάλουν και κάτι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους μέσα στίς ἠθογραφικὲς τους εἰκόνες, και ν' ἀναφτερώσουν με μιὰ ποιητικὴ πνοή, νά δονήσουν μ' ἕνα ἐσωτερικὸ νόημα τὰ ἠθογραφικὰ τους διηγήματα. Τὸ νόημα αὐτὸ εἶναι συνήθως πολὺ ἀπλό, πολὺ κοινότοπο, δέν ἐκδηλώνει καμμιά βαθιὰ ἀνησιχία τοῦ συγγραφέα, ἀλλὰ δείχνει ὀπωσδήποτε τὴν ἀρχὴ μιᾶς δημιουργικῆς προσπάθειας. Μερικοὶ συγγραφεῖς κατώρθωσαν ἐπίσης νά δέσουν τίς φτωχὲς τους ὑποθέσεις μέσα σ' ἕνα πλαίσιο ἄρκετά καλλιτεχνικό, νά ἐπιμεληθοῦν τὴ μορφή. Μέσ' ἀπὸ

τὰ καλύτερα ἠθογραφικὰ διηγήματα, προβάλλουν και μερικοὶ τύποι, στοὺς ὁποῖους δέν ἐμφυσήθηκε ἄρκετὸ πολυσύνθετο βάθος γιά νά ἐξελιχθοῦν σέ χαρακτήρες και ν' ἀποχτήσουν τὴν ὀλοκληρωμένη ὑπαρξιν τῶν λογοτεχνικῶν προσώπων πού μᾶς παρακαλοῦσιν κ' ἐξακολουθοῦν νά ζοῦν και νά συμπληρῶνωνται μέσα μας, ἀλλ' οἱ ὁποῖοι εἶναι ζωγραφισμένοι με ἄρκετά γερὲς και πλαστικὲς γραμμὲς και πού προξενοῦν ἔτσι μιὰ κάποια ἐντύπωση...

Ἀναφάνηκαν και μερικοὶ συγγραφεῖς με συνειδησι τῆς δημιουργικῆς τους ἀποστολῆς, δυναμικοὶ, ἀνικανοποίητοι ἀπὸ τὴ γύρω τους στασιμότητα, πού διέκριναν τίς ἀπειρες ποικιλίες κι' ἀποχρώσεις τῶν ἀνθρώπινων χαρακτήρων, πού πρόσεξαν τὰ οὐσιαστικὰ προβλήματα τῆς γύρω τους ζωῆς, πού ἀντελήφθησαν τὴ ρευστότητα τῆς ζωῆς, και πού ζήτησαν νά συλλάβουν, ν' ἀναλύσουν, νά προβάλουν πλαστικά, ἡ μουσικά νά ἐπιβάλλουν, νά διαφωτίσουν τίς φευγαλέες διακυμάνσεις τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ ἔθεσαν ἐρωτήματα και ἡ ἀπῆντησαν οἱ ἴδιοι σ' αὐτά, ἡ θέλησαν νά ξυπνήσουν τὸν ἀναγνώστη ἀπὸ τὴν παθητικότητά του, νά τὸν ἐξαναγκάσουν νά σκεφθῆ και νά αἰσθανθῆ μόνος του, νά προσκτείνῃ και νά συμπληρώσῃ, καθοδηγημένος ἀπ' αὐτοῦς, μόνος του, τὰ θέματά τους. Οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ συχνὰ δέν ὀλοκλήρωναν τὴν πρόθεσιν τους, δέν κατώρθωναν νά δώσουν στὸ ἔργο τους μιὰ ἀριότητα και μιὰ τελειότητα, ἀλλ' εἶναι οἱ μόνοι πού ἔνωσαν τὸν ἀληθινὸ σκοπὸ τῆς Τέχνης. Ἀπολυτρώθηκαν ἐντελῶς ἀπὸ τὴν ψυχρὴ περιγραφικότητα, ἄφησαν νά κυριαρχήσουν οἱ ἀτομικὲς τους ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸ θέαμα τοῦ κόσμου, τῆς ζωῆς και τῶν ἀνθρώπων, καλλιέργησαν τὴ φαντασίαν τους, διαπίστωσαν τὴν προσωπικότητά τους. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς δημιουργοὺς αὐτοὺς συγγραφεῖς ἐγκατέλειψαν τὸ περιβάλλον τοῦ χωριοῦ κι' ἀσχολήθηκαν με τὴ ζωὴ μέσα στὴν πόλιν· ἔνωσαν ὅτι αὐτὴ ἀντικαθινόνταν προπάντων σέ ὅ,τι ἀναζητοῦσαν και προσέφερεν τὸ περισσότερο ὕλικὸ γιά ἀνάπτυξιν. Οἱ δημιουργοὶ συγγραφεῖς ἦσαν σχεδὸν ὅλοι ἀνθρωποὶ πολὺ καλλιεργημένοι· εἶχαν ταξιδέψει στή Δύση ἡ τουλάχιστον εἶχαν διαβάσει και μελετήσει πολλὰ ἔργα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας.

Ήσαν μορφωμένοι και είχαν αντιληφθή τήν ὑπεροχή τῆς Δύσεως. Εἶχαν ὑπερνικήσει μέσα τους τή νεκροφόρα πίστη στὸν περίουσιο ἑλληνικὸ λαό. Ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς δὲν κληρονομήθηκε ἀπ' αὐτόν, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς δυτικοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι τὸν συντήρησαν, καὶ τὸν συνέχισαν, καὶ τὸν ἀνέπτυξαν. Ἡ σκλαβιά ἐπέβαλε στὴν Ἑλλάδα μιὰ καθυστέρηση· κάθε μὴ παραδοχὴ τοῦ γεγονότου αὐτοῦ παρατείνει τὴ νάρκη. Οἱ δημιουργοὶ συγγραφεῖς προσπάθησαν μὲ ὄλες τους τίς δυνάμεις νὰ μεταφέρουν στὴν Ἑλλάδα τὸν πολιτισμὸ τῆς ἐποχῆς τους.

Δυστυχῶς, στὴν ἀρχὴ τῆς ἑλληνικῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως καὶ γι' ἀρχετὸ καιρὸ ὕστερα, οἱ δυτικὸι συγγραφεῖς ἦσαν ἐλάχιστοι. Δὲν ἦσαν καὶ μεγαλοφυεῖς. Δὲν μπόρεσαν νὰ ἐπιβληθοῦν, νὰ ἐπισκιάσουν τοὺς ἠθογράφους, νὰ δώσουν μιὰ ἐντονη ὠθήση. Τὸ νεοελληνικὸ διήγημα προώδευσε πάρα πολὺ σιγά. Ἄρχισε μόνο τὰ ἐντελῶς τελευτάτα χρόνια νὰ ξεπερνᾷ ὀριστικὰ τὸ φωτογραφικὸ στάδιο. Τώρα ὄλοι σχεδὸν οἱ νέοι συγγραφεῖς, ἀκόμα καὶ κείνοι ποὺ δὲν ἔχουν ξεχωριστὸ ταλέντο, περιφρονοῦν τὴν ἠθογραφία, συνειδητοποιήσαν ὅτι ὀφείλουν νὰ εἰσδύσουν στὸ ἐσωτερικὸ βῆλος τῶν ἀνθρώπων, καὶ νὰ προβῶνται μ' ἓνα δικό τους τρόπο τίς δικῆς τους παρατηρήσεις καὶ τὸ ἀποκρυστάλλωμά τους. Πολλοὶ ἀποτυγχάνουν στὸ ἔργο τους. Δὲν σημαίνει. Ἄρκει ὅτι προσπαθοῦν. Ἡ ἑλληνικὴ διηγηματογραφία δὲν θ' ἀργήσῃ ν' ἀναπτυχθῆ, γιατί τώρα ἀκολουθεῖ τὸ σωστὸ δρόμο. Ἄργησε ἔμως πολὺ νὰ τὸν βρῆ.

Ὁ Γεώργιος Βιζυηνὸς παρουσίαζε πρῶτος στὰ διηγήματά του ψυχολογημένους χαρακτήρες. Ἄν ἀκολουθοῦσα στὸ βιβλίό μου αὐτὴ τὴ χρονολογικὴ σειρά, θὰ ἔπρεπε ἀπὸ καιρὸ νὰ εἶχα ἀσχοληθῆ μὲ τὸ ἔργο του. Ὅταν ἔγραφε, δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν διήγημα στὴν Ἑλλάδα. Οἱ καθαρευουσιάνοι τροφοδοτοῦσαν τὰ περιοδικὰ μὲ τίς ἀνούσιες ρομαντικῆς περιπετειῶδεις ἐπιφυλλίδες τους, τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα δὲν εἶχε ἀποκτήσει μορφή, σερνότανε μέσα σὲ ἀνυπόφορα κουραστικὰ μάκρη καὶ παραγεμίσματα, τὰ πρόσωπά του δὲν ἦσαν παρὰ ἀκαθόριστες σκιές, καὶ ὅ,τι κυριαρχοῦσε καὶ σ' αὐτό, ἦταν τὸ ρηχὸ περιπετειῶδες στοιχεῖο. Οἱ συγγραφεῖς

ποὺ εἶχαν πάλι τὸ περισσότερο ταλέντο, ἀρχίζαν νὰ ἐπιβάλλουν τὴν ἠθογραφία καὶ νὰ περιορίζωνται σ' αὐτήν. Ἡ «Πάπισσα Ἰωάννα», ὅπου ὁ Ροῦθης εἶχε διαχύσει ὅλη τὴ σατυρική του διάθεση, ἦταν ἡ μόνη ὁδὸς, τὸ μόνον ἔργο μὲ πνοὴ καὶ μὲ νόημα.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ περιβάλλον, ὁ Βιζυηνὸς ἔγραφε διηγήματα, τὰ ὅποια μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ἀκόμα σήμερα ὑποδειγματικά, καὶ στὰ ὅποια οἱ σύγχρονοὶ του, καὶ γιὰ καιρὸ καὶ οἱ περισσότεροι μεταγενέστεροὶ του, δὲν ἦσαν σὲ θέση νὰ προσφέρουν τίποτα περισσότερον ἀπὸ μιὰ ψυχρὴ ἐκτίμηση. Ἀναγνώρισαν σ' αὐτὰ μιὰ ἀξία, ἀλλὰ χωρὶς νὰ κατορθώσουν οὔτε καν νὰ τὴν κατανοήσουν ἀκριβῶς. Δὲν κατάλαβαν ὅτι ὁ Βιζυηνὸς ἔπρεπε νὰ τοὺς καθοδηγήσῃ. Τὸ ἔδαφος δὲν ἦταν οὔτε καν καλλιεργημένο, γιὰ νὰ δεχθῆ καὶ ν' ἀναπτύξῃ τὸ γόνιμο σπόρο.

Ἐντούτοις ὁ Βιζυηνὸς δὲν διαψεύδει ἐντελῶς τὴ θεωρία τοῦ Ροῦθης γιὰ τὴν πνιγερὴ ἐπιρροὴ τοῦ ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος, ὅπως δὲν τὴν διαψεύδει κι' ὁ ἴδιος ὁ Ροῦθης. Ἄν εἶχαν καὶ οἱ δυὸ τὴν τύχη νὰ γεννηθοῦν σ' ἓναν ἄλλο τόπο ἢ σὲ μιὰ ἄλλη ἐποχὴ, ἀσφαλῶς θὰ εἶχαν ἀφήσει ἓνα ἔργο πολὺ πρὸ ἄρτιο καὶ μὲ πολὺ πρὸ πλούσιο περιεχόμενον ἀπὸ κείνο ποὺ παρέδωσαν. Τὸ ἔργο τους εἶναι ἀξιόλογο, ἐνδιαφέρον, ξεπερνᾷ πολὺ τὴν παραγωγή τῆς ἐποχῆς τους, ἀπέχει ὅμως πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ ἱκανοποιῆ ἀπόλυτα, δὲν ἔχει ἀπαλλαγῆ ἀπὸ πολλὰς ἀδυναμίας, τίς ὅποιες καλλιεργοῦσε τὸ περιβάλλον τους, καὶ δείχνει καθαρὰ ὅτι εἶχαν καὶ οἱ δυὸ μέσα τους δυνατότητες ποὺ δὲν τίς πραγματοποίησαν.

Μέσα στὸ Βιζυηνὸ πάλαιον πάντα δυὸ ἀνθρώποι: ὁ ἀπλὸς ἀπόγονος χωρικῶν ποὺ εἶχε διατηρήσει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς καταγωγῆς του, τοῦ ὁποίου ἡ μορφή, οἱ τρόποι καὶ ἡ ἰσχυρὴ φωνὴ δὲν ἀπέκτησαν ποτὲ καμμιά εὐγένεια, καὶ προξενοῦσαν μάλιστα μιὰ ἐνοχλητικὴ ἐντύπωση, ὁ ξεερριζωμένος ποὺ νοσταλγοῦσε τὸ χωριὸ του, ποὺ εὗρισκε ἓνα ἀνυπέροχον, θέλημα στὴ λαϊκὴ παραδοχὴ τῶν ἐγκεκριμένων, στὴν ἀγνοία κάθε ἀναζητήσεως· κι' ὁ Καλλιτέχνης, ὁ ἀνήσυχος Δημιουργός, ὁ μορφωμένος Λογοτέχνης, ὁ Φιλόσοφος ποὺ εἶχε ἀναπτυχθῆ στὰ Πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας, ὅπου εἶχε ἐνδιατρίψει στὴν ἔρευνα τῶν φιλοσοφικῶν καὶ ψυχολογικῶν προβλημάτων. Ὁ Καλλιτέχνης δὲν



ΝΙΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΕΦΗΒΟΣ

έξουδετέρωσε ποτέ έντελώς τόν ήρεμο καί στατικό χωρικό· ή "Αθήνα δέν τοῦ έδωσε καμμιά ώτίηση, τουνκντίον ένίσχισε μόνο τή στατική του τάση· κι' ό χωρικός έμπόδισε τόν Καλλιτέχνη νά φθάση στό κορύφωμά του.

Ό Βιζυηνός έγραψε φιλοσοφικές πραγμα-

τείες καί λογοτεχνικές μελέτες, όπου δέν έκδηλώνεται ίσως μιá έξαιρετικά πρωτότυπη διανόηση. Ένας όξός κριτικός νοός, άλλ' όπου φκνερώνεται ένα πνεύμα πού είχε συλλέξει άπειρες γνώσεις, κι' όχι μόνον έπιφανειακά. Τίς είχε μελετήσει, έμβαθύνει κι' άφομοιώ-

σει. Οί δυό κυριώτερές του λογοτεχνικές μελέτες, ή μελέτη του για τόν "Ιβσεν—έτσι τόν έγραφε—δπου ανέλυε μέ σύστημα, διαύγεια και κατανόηση, τό έργο, τήν τεχνική, μά προπάντων τίς ιδέες τοῦ νορδηγγοῦ δραματουργοῦ, κι' δπου σχιαγραφοῦσε πολύ ζωηρά κι' αναγλυφικά και τό βίος και τόν χαρακτήρα τοῦ συγγραφέως—και ή μελέτη του «'Ανά τόν 'Ελικώγα», δπου παρακολουθοῦσε τήν εξέλιξη τοῦ «βαλλίσματος»—ballade—ἀπό τήν ἀρχαιότητα σέ ὅλους τοὺς τόπους, κι' δπου παρέθετε κι' ἀπειρες, ἄλλες λιγώτερο κι' ἄλλες περισσότερο ἐπιτυχημένες, μεταφράσεις τῶν διεθνῶν ballades, ἀπεκάλυπταν στό ἀθηναϊκό κοινό και στοὺς ἀθηναίους λογοτέχνες καλλιτεχνικοὺς κόσμους, τοὺς ὁποίους ποτέ δέν εἶχαν οὔτε κἀν ὑποπτευθῆ. 'Ο Βιζυηνός εἶταν ἐντελῶς κάτοχος τῶν κόσμων αὐτῶν, και φώτιζε ζωηρά, ἀν ὄχι και κριτικά, τήν οὐσία τους και τίς λεπτομέρειές τους. Στή μελέτη του για τόν "Ιψεν ή περιγραφή τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος στίς σκανδιναβικές χώρες τοῦ εἶχε δώσει τήν εὐκαιρία νά ἐκφράση και μερικές ἀτομικές του σκέψεις για τό ἐλληνικό γλωσσικό ζήτημα, νά χτυπήση τό σχολαστικισμό και τόν περιορισμένο αὐτοχθονισμό. Δέν ζητοῦσε βέβαια ἀπό κανένα ἔθνος νά περιφρονήση τόν ἑαυτό του· κάθε ἔθνος ἔπρεπε πρώτα ἀπ' ὅλα νά γνωρίση και νά ἀγαπήση τόν ἑαυτό του, ἀλλ' ἔπρεπε σύγχρονα νά δέχεται πρόθυμα και μέ ἐνθουσιασμό κάθε ἐκπολιτιστικό στοιχείο.

Ἐντούτοις στό καθαρὰ δημιουργικό του ἔργο, ὅτᾳ ποιήματα και ὅτᾳ διηγήματά του, δέν ἐπεκράτησε ποτέ τό κοσμοπολιτικό του ἐγώ. Ἡ καλλιέργειά του ἐκδηλώνεται μόνον μέσ' ἀπό τό βαθύ τόνο τοῦ ἔργου του, μέσ' ἀπό τήν πνοή του, μέσ' ἀπό τήν ἐπεξεργασία τῆς μορφῆς, ποτέ ἄμεσα. Ἡ Ἀθήνα πού ἦταν μιὰ πόλη, ἀλλά χωρίς ἀκόμα πολιτισμό, πού δέν ἦταν πιά χωριό, ἀλλά πού δέν ἦταν ἀκόμα πρωτεύουσα μέ ζωηρή πνευματική ζωή, δέν τόν ἐνέπνεε. Δέν ἤθελε και ν' ἀντλήση τά θέματά του ἀπό τή γερμανική ζωή, νά περιφρονήση τόν τόπο του, νά γράψῃ καθαρὰ ξενικά διηγήματα. Ἴσως ἄλλωστε ή γερμανική ζωή, ὅσο κι' ἀν τή θαύμαζε, νά μὴ τόν συγκινοῦσε. Τό μόνο του διήγημα, «*Οἱ συνέπειες μιᾶς παλιάς Ἱστορίας*», δπου προσπάθησε ν' ἀναστήση κάτι ἀπό τίς ἀναμνήσεις του τῆς γερμανικῆς ζωῆς, εἶναι

ψυχρό, χαλαρό, κουραστικό, φορτωμένο μέ παραγεμίματα και μάκρη, πολύ κατώτερο ἀπό τ' ἄλλα του διηγήματα. Ὁ Βιζυηνός, ὁ ὅποιος εἶναι συνήθως ἐντελῶς κύριος τῶν προσώπων του και τῆς ψυχολογίας τους, παρεκτρέπεται, σ' αὐτό τό διήγημα, σ' ἀπειρες ἀπιθανότητες κ' ὑπερβολές· βέβαια κ' οἱ πιό καταπληχτικές ψυχικές καταστάσεις και τά πιό παράδοξα γεγονότα εἶναι δυνατά, ἀλλά πρέπει ὁ συγγραφεὺς νά τὰ κἀν πιστευτά, κι' ὁ Βιζυηνός σ' αὐτό τό διήγημα ἀφήνει τά περισσότερα ἐπεισόδια ἀδικαιολόγητα κι' ἀφώτιστο τό βάθος τῆς ψυχῆς τῶν προσώπων του. Περιορίσθηκε λοιπόν νά πλέξῃ τά διηγήματά του γύρω ἀπό ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς του ζωῆς στό χωριό του και στό περίχωρά του. Ἐμφυσᾷ μέσα στή στενή και ρηχὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ μιὰ καταπληχτική δραματικότητα, ἐφευρίσκει πρωτότυπες και συγκλονιστικές καταστάσεις και συγκρούσεις, παρουσιάζει τά ἀπλά του πρόσωπα καθόλου μονοκόμματα, τά ψυχολογεῖ, τ' ἀναλύει, τά ὀλοκληρώνει, ἀνακαλύπτει μέσα τους, χωρίς και νά ξεφύγῃ ποτέ ἀπό τήν πιθανοφάνεια, μιὰ ἀτομικότητα, πάθη, και ποικίλες διαθέσεις, και λεπτές διακυμάνσεις, ἀποχρώσεις κι' ἀντιδράσεις, δικαιολογεῖ κι' ἐπιβάλλει τό κάθε εὐρημά του, συνθέτει και πλέκει τήν ὑπόθεσιν μ' ἐξαιρετική τέχνη, ἐγκλείνει μέσα στό χωριάτικο πλαίσιο μιὰ ζωὴ πού σέ ἀρκετές στιγμές ἀποκτᾷ μιὰ καθολικότητα. Ἀλλ' αὐτό ἀκριβῶς τό κατόρθωμα μᾶς κάνει νά λυπηθοῦμε ἀκόμα περισσότερο ὅτι ή ἐποχή του δέν τοῦ ἐπέτρεψε νά ζήσει στήν ἔμπνευσή του και στήν ἰδιοφυΐα του ἀξία τους θέματα. Ὁ καλλιτέχνης δημιουργεῖ, μά για νά ἐκδηλωθῆ πλήρεια ἔχει ἀνάγκη και τό ὕλικό του νά τόν βοηθῆ, νά εἶναι εὐκαμπτο, ἄφθονο, ποικίλο, και νά μὴν περιορίζεται ἐ ὀρίζοντάς του...

Ἡ διπλὴ προσωπικότητα τοῦ Βιζυηνοῦ τοῦ ἐπέβαλλε και τήν ἀμφίρροπη στάση του στό γλωσσικό ζήτημα. Στή μελέτη του για τόν "Ιψεν εἶχε ἀποφανθῆ ἐναντίον τοῦ σχολαστικισμοῦ. Ὅταν ὁ Κοντισμός ἐξασκῶσε τήν πιό καταπιεστική του τυραννία και δέν εἶχε ἀρχίσει ἀκόμα σχεδόν και μιὰ ἀντίδραση, ὁ Βιζυηνός διακήρυξε ἀπό τοὺς πρώτους τήν πίστην του στή δημοτική γλῶσσα. Τό 1885 δημοσίεψε στό περιοδικό «Ἑβδομάς» μιὰ μικρὴ μελέτη «Διατὶ ή Μηλιά δέν ἔγινε Μη-

λέα», ή όποία δείχνει και τόν πλοῦτο τῶν ψυχολογικῶν του γνώσεων, και τή δύναμη τῆς ψυχολογικῆς του ἰκανότητος: — παρουσιάζει μιᾶ βαθύτατη διεϊσδουση μέσα στήν παιδική ψυχή, και λεπτότατες παρατηρήσεις γιά τὸ συνειρμό τῶν παραστάσεων και τὴν ἐξάρτησή τους ἀπὸ τίς λέξεις πού τίς ἀντιπροσωπεύουν — και ἡ όποία ἐνδιαφέρει προπάντων, γιατί φανερώνει πόσο τὸ γλωσσικό ζήτημα τοῦ ἦταν γνώριμο, πόσο ἦταν μέσα του ἐξαγτημένο και λυμένο, πόσο ἦ πεποίθησῆ του στήν ἀξία τῆς δημοτικῆς ἦταν διαμορφωμένη και κατασταλαγμένη. Ὁ Βιζυηνός οὔτε καν συζητεῖ θεωρεῖ περιττό ν' ἀναπτύξη θεωρίες, ν' ἀναπτύξη με περίπλοκα ἐπιχειρήματα μιᾶ ἀλήθεια τὴν όποία βλέπει ἀπόλυτα φωτεινή. Ἀφηγεῖται ἓνα ἐπεισόδιο τοῦ παιδικοῦ του βίου, τῆς πρώτης του ἐπαφῆς με τὸ σχολεῖο.

Ὁ Βιζυηνός, όταν ἦταν μικρός, εἶχε ἀγαπήσει με πάθος τὴν μηλιά τοῦ κήπου του. Ἐὸ δένδρο αὐτό, σὰ κλαριά τοῦ όποίου σκαρφάωνε, κι' ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ όποίου ἐβλεπε μιᾶ ἔκταση ἀπέραντη γι' αὐτόν, και τὸ όποιο στολιζότανε κάθε τόσο με κόκκινους ἐξαίσιους καρπούς, τοῦ ἔκανε τὴν ἐντύπωση ἐνός ὄντος φανταστικοῦ. Ἡ ἀγάπη του ὁμως συνδυαζόταν και με περιέργεια. Δὲν τοῦ ἀρκοῦσε ν' ἀγαπᾶ, ἤθελε και νὰ ξέρη τί εἶναι ἡ μηλιά. Και περίμενε με ἀνυπομονησία νὰ πάη στο σχολεῖο, γιά νὰ μάθη ἀπὸ τὸ δάσκαλο τί πράγμα εἶναι ἡ μηλιά. Ἡ πρώτη ὁμως φροντίδα τοῦ δασκάλου, μόλις παρέλαθε τὰ παιδιὰ, ἦταν ν' ἀλλάζη και νὰ κάνη ἀρχαιοπρεπέστερα τὰ ὀνόματά τους: τὰ παιδιὰ δὲν ἀναγνώριζαν πιά τὸ ἓνα τὸ ἄλλο... Ὁ μικρός Βιζυηνός τὸν ρώτησε με δειλία και με λαχτάρα τί εἶναι ἡ μηλιά του. Ὁ δάσκαλος δὲν τοῦ ἀπήντησε, δὲν τοῦ ἐξήγησε τί ποτε τὸν μάλλωσε μόνο γιατί μεταχειρίσθηκε τὴν πρόστυχη λέξη μηλιά και τὸν διέταξε νὰ λέη «ἡ μηλέα». Ὁ μικρός Βιζυηνός δὲν μπόρεσε νὰ παραδεχθῆ ὅτι τὸ ὄρατο, ἀγαπημένο του δένδρο με τοὺς κόκκινους καρπούς ἔπρεπε νὰ μεταβληθῆ και νὰ γίνη ἡ κακὴχη. δυσκολοπρόφερτη, ψυχρὴ και ξένη μηλέα. Ὁ ὁρος «μηλέα» δὲν ἀνταποκρινόταν σὲ καμμιά ἐσωτερική του παράσταση, δὲν ἀντιπροσώπευε γι' αὐτόν τίποτε ἄλλο, ἀπὸ τὸ θυμὸ και τὸ ζῆλο τοῦ δασκάλου. Γιατί στήν ἐπιμονὴ τοῦ μικροῦ Βι-

ζυηνοῦ, ὁ δάσκαλος ἀπαντοῦσε τώρα ὄχι πιά μόνο με ἐπιπλήξεις, με τὴν ἀρνηση κάθε ἐξηγήσεως, ἀλλὰ και με ξυλο. Στὸ τέλος, ὁ μικρός Βιζυηνός ἀναγκάσθηκε νὰ συνθηκολογήσῃ βρῆκε ὁμως μιᾶ ὑπεκφυγή. Δὲν εἶχε βέβαια πεισθῆ, ἀλλ' ἀφοῦ ὁ δάσκαλος τὸ ἤθελε, και προπάντων ἀφοῦ ὁ δάσκαλος ἔδερνε, θὰ ἔλεγε ὅλες τίς μηλιές τῆς χώρας «μηλέες», ὄχι ὁμως και τὴν μηλιά τοῦ κήπου του. Ἡ δική του ἡ μηλιά θὰ ἔμενε ἡ μηλιά του και ποτε πιά δὲν θὰ μιλοῦσε γι' αὐτὴν στο δάσκαλο. Ἔτσι δὲν ἔμαθε ποτε, τοῦλάχιστον στο σχολεῖο, τί πράγμα εἶναι ἡ μηλιά. Στὸ σχολεῖο ἔμαθε μόνο λέξεις, λέξεις...

Ἐὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ εἶναι τόσο εὐγλωττο, ὥστε δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ συνοδευθῆ κι' ἀπὸ ἄλλα παραδείγματα, ἀπὸ ρητορικῆς ἀναπτύξεις, ἀπὸ μιᾶ σοφῆ πραγματεία. Ὁ Βιζυηνός τὸ ἀφήνει με τέχνη νὰ μιλήσῃ και νὰ διδάξῃ μόνο του, και πλέκει μόνον ἀρμονικά μέσα στήν ἀφήγησή του μερικά ἐπιγραμματικά ἀποφθέγματα γιά τὴν σπουδαιότητα τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος και γιά τὴν ἀνάγκη ν' ἀναμορφωθῆ ἡ ἑλληνική παιδεία, τὰ όποια διατηροῦν ἀκόμα σήμερα ὅλη τὴν φωτεινότητά τους: «Ἐὸ γλωσσικό ζήτημα εἶναι τὸ σπουδαιότερο κατ' ἐμὲ τῶν ὄσων ἔπρεπε ν' ἀποσχολοῦν τὸ ἡμέτερον ἔθνος, οὐσιωδέστερον ἴσως και τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος» — «Ἡ μανία τῶν θελόντων νὰ διδάσκωσι οὐχί τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ἀνάγοντες τὰ τελευταῖα ὑπὸ τὰ γνωστὰ αὐτῶν ὀνόματα, ἀλλ' ἀγνώστους λέξεις, δι' ὧν ἀπατοῦσι νὰ ὀνομάζωνται ἀγνώστα πράγματα, καθιστᾶ τὴν ἑλληνικὴν μόρφωσιν σισύφειον μόχθον και καταδικάζει τὸ ἔθνος εἰς τὸν διὰ πνευματικῆς ἀσιτίας χείριστον θάνατον.» Ἡ Μηλιά εἶναι προπάντων ἓνα ψυχολογικό διήγημα με ἰδεολογικό περιεχόμενο: τὸ ἄρτιό του γράψιμο, ὁ ἀρμονικός συνδυασμός τῆς βαθειᾶς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως και παρατηρήσεως με μιᾶ συγκίνηση, τὴν όποίαν ἐκδηλώνει ἓνας παλμός σχεδὸν λυρικός, και μ' ἓναν διάχυτο τόνο λεπτῆς και πικρῆς εἰρωνείας, τὸ κάνουν ἐπίσης πειστικό, ὄσον και ἡ πιὸ περισπούδαστη κ' ἐξαντλητικὴ μελέτη. Ἀλλ' ἡ πλάνη ἦταν πάρα πολὺ βαθιὰ ριζωμένη κ' ἐπισκίαζε τίς διάνοιες μ' ἓνα πέπλο πάρα πολὺ πυκνὸ γιά νὰ εὔρη ἄμεση ἀπήχησι.

Ἐὸ παραδοξότερο εἶναι ὅτι δὲν ἔπεισε οὔτε τὸν ἴδιο τὸ Βιζυηνὸ ν' ἀποσκιρτήσῃ ὀριστικά

ἀπὸ τῆς λόγια σχολῆς. Καὶ πάλι ὁ συντηρητικὸς ἄνθρωπος ὑπερίσχυσε μέσα του. "Ὅσο κι' ἂν ξέρομε ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι σχηματισμένος ἀπὸ ἀντιφάσεις, ὅτι κάθε τι τὸ ἀπρόοπτο εἶναι καὶ φυσικό, κι' ὅτι δὲν ὑπάρχει λόγος ν' ἀποροῦμε γιὰ τίποτε, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ μᾶς προκαλέσῃ κατάπληξις ἢ καθαρεύουσα ὄλων σχεδὸν τῶν ἔργων του. Κι' αὐτὴ ἀκόμα ἢ Μηλιά εἶναι γραμμὴν στὴν καθαρεύουσα. Ἐπίσης καὶ παλλὰ ἀπὸ τὰ ποιήματά του. Σὲ μερικὰ μόνον τραγούδια του, ἂν καὶ θεωρητικὰ δὲν εἶχε ποτὲ οὔτε κἀν συλλογισθῆναι νὰ ξεχωρίσῃ αὐθαίρετα, ὅπως ἄρχιζαν νὰ τὸ παραδέχωνται οἱ σύγχρονοί του, τὴ γλῶσσα τῆς ποιήσεως ἀπὸ τῆς γλῶσσα τοῦ πεζοῦ λόγου, τόλμησε νὰ ἐκφρασθῆναι μὲ τὴν αὐθόρμητὴ γλῶσσα του. Στὰ διηγηματά του μόνον οἱ διάλογοι εἶναι στὴ δημοτικὴ, σὲ μιὰ δημοτικὴ ἰδιωματικὴ, τίς περισσότερες φορές, γιὰτὶ μιλοῦν χωριάτες τῆς Θράκης, καθόλου καλλιτεχνικὴ, καὶ γραμμὴν μὲ μιὰ ὀρθογραφία ἢ ὁποῖα τὴν πλησιάζει, ὅσο εἶναι δυνατὸ περισσότερο, πρὸς τὴν καθαρεύουσα. Στὰ περιγραφικὰ κι' ἀφηγηματικὰ μέρη, ἂν καὶ τὰ διηγήματά του εἶναι γραμμένα στὸ πρῶτο πρόσωπο, σὺν ἀναμνήσεως, καὶ παρουσιάζει πάντα μέσα σ' αὐτὰ τὸν ἑαυτὸ του σὺν ἑνα λαϊκὸ ἄνθρωπο, καὶ θὰ τοῦ εὐκαλυπτόταν ἔτσι πολὺ ἢ δικαιολογία τῆς χρήσεως τῆς δημοτικῆς, δὲν ξέφυγε ποτὲ ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα. Βέβαια ἢ καθαρεύουσά του εἶναι ἐπιμελημένη, ἀποφεύγει κάθε ὑπερβολικὸ σχολαστικισμό, καὶ ρέει μὲ μιὰ σχετικὴ εὐκαμψία μέσ' ἀπὸ ἕνα ὕψος δουλεμένο καὶ σμιλεμένο μὲ ἀγάπη, ποὺ ξεχωρίζει πολὺ ἀπὸ τὸ πρόχειρο, δημοσιογραφικὸ ὕψος τῶν περισσότερων καθαρευουσιάνων· ἀλλὰ πάντα προσδίνει μιὰ ξηρότητα, μιὰ ψυχρότητα καὶ μιὰ ἐπιτήδευση καὶ στὰ ζωηρότερα του διηγήματα. Ἄν ὁ Βιζυηνὸς εἶχε ἀποφασίσει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ ὄργανο τοῦ ὁποῖου εἶχε κατανοήσῃ τὴν ἀξία, ἀσφαλῶς θ' ἀποκτοῦσαν τὰ διηγήματά του ἕνα χρῶμα πολὺ πιὸ ἐντονο, καὶ σύγχρονα ἢ καλλιτεχνικὴ του φύση θὰ εἶχε ἀναπτύξει κ' ἐκλεπτόναι τὴν ἀπλαστη ἀκόμα λαϊκὴ γλῶσσα, θὰ τῆς εἶχε δώσει μιὰ ἀνάταση, καὶ ἢ ἀξία τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου του θὰ εἶχε βοηθήσῃ ἴσως νὰ ἐπιβληθῆ πολὺ πιὸ γρήγορα ἀπ' ὅτι τὴν ἐπέβαλλαν οἱ ἄλλοι δημοτικισταὶ συγγραφεῖς. Ἄλλ' ὁ Βιζυηνὸς ἔβλεπε μόνον θεωρητικὰ τὸ ζήτημα

μέσα του. Στὴν ἐφαρμογὴ δὲν ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ περιβάλλοντός του· στὴν ἐκλογὴ τῶν θεμάτων του δὲν λησμόνησε τὴ χωριάτικὴ του καταγωγὴ· στὸν ἐκφραστικὸ του τρόπο δὲν ξεπέρασε ποτὲ ἐντελῶς τὰ διδάγματα τῶν πρώτων μυητῶν του στὸ λογοτεχνικὸ κόσμον.

* *

Ὁ Γεώργιος Βιζυηνὸς γεννήθηκε στὴ Βυζῶ (Βιζύη), χωριὸ τῆς Θράκης, τὸ 1849. Πολὺ μικρὸς ἔχασε τὸν πατέρα του καὶ ἢ ἀγάπη του συγκεντρώθηκε στὴ μητέρα του, γιὰ τὴν ὁποῖα διατήρησε πάντα μιὰ ἐξαιρετικὰ τρυφερὴ καὶ θερμὴ ἀφοσίωση. Ἡ μητέρα του τοῦ ἐνέπνευσε μερικὰ ἀπὸ τὰ συγκινημένα του ποιήματα καὶ δυὸ ἀπὸ τὰ δραματικώτερα διηγήματά του, ὅπου τῆς ἐμφύσηξε ἕνα ἐντονο ψυχικὸ βάθος καὶ τῆς ἐξασφάλισε μιὰ ὑπαρξὴ ἀνάμεσα στὰ λογοτεχνικὰ πρόσωπα. Ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα ἀπὸ ἕνα ἀντιπαθητικώτατο δάσκαλο, ὅπως εἶδαμε στὴ Μηλιά, στὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ του, καὶ τίς Κυριακὰς βοήθοῦσε τακτικὰ τὸν πατέρα στὴ λειτουργία. Δέκα ἐτῶν ξενιτεύθηκε· ἄρχισε ἢ ἀτέλειωτὴ περιπέτεια τῆς ζωῆς του. Ὁ Βιζυηνὸς δὲν ἔζησε, ὅπως οἱ περισσότεροι Ἕλληνες λογοτέχνες, μιὰ ζωὴ στατικὴ, περιορισμένη μέσα στὴ μικρὴ πατρίδα του καὶ στὸ στενὸ κύκλον του, μονότονη, ὀμαλή, κανονισμένη. Ἐξῆσε ταξιδεύοντας ἀδιάκοπα, σπρωγμένος ἀπὸ τὴν ἀνεξάντλητὴ δίψα του νὰ εὐρύνη τίς γνώσεις του καὶ ν' ἀναζητῆ νέες ἐντυπώσεις. Πλούτισε ἔτσι σημαντικὰ τὸν ἐσωτερικὸν του κόσμον κι' αὐτὴ ἢ διαρκὴς κίνησις, ποὺ μᾶς ἀποκαλύπτει καὶ τὴν ἀνησυχία καὶ τὸ ἀνικανοποίητον τοῦ χαρακτήρα του, συγκεντρώνει τὸ ἐνδιαφέρον μας ὄχι μόνον γύρω ἀπὸ τὸ ἔργο, ἀλλὰ καὶ γύρω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ζωὴν του. Ὁ Βιζυηνὸς εἶναι ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες λογοτέχνες ἕνας τύπος ἀνθρώπου ἀρκετὰ σπάνιος. Ἡ περιπετειώδης καὶ πρὸς τὸ τέλος τῆς καὶ τραγικὴ ζωὴν του, ὁ ἀναθρασμὸς καὶ ἢ ἀδιάκοπη πάλη, τὴν ὁποῖα προσπάθησε νὰ δείξω, τῶν δυὸ ἀνθρώπων μέσα του, προσφέρουν ἀφθονοὺν ὕλικόν σ' ἕνα συγγραφέα, ὁ ὁποῖος θὰ ἤθελε νὰ γράψῃ μιὰ ἀπὸ τίς μυθιστοριοποιημένες ἐκείνες ζωάς, οἱ ὁποῖες σήμερα διαβάζονται καὶ ἀρέσουν ἐξαιρετικὰ.

Ἡ περιπέτεια ὁμοῦς ἄρχισε πάρα πολὺ νω-

ρίς, και ίσως αυτή ή πρωϊμότητα να εξηγή την έντονη νοσταλγία πού, παρ' όλη την αγάπη του για τις μετακινήσεις, διατήρησε πάντα για τὸ χωριό του. Έφυγε πριν προφθάση να τὸ βαρεθῆ, ν' αντιληφθῆ την άσφυκτική του στενότητα. Απεκόμισε την εικόνα του όπως την είχαν δῆ και ώραιοποιήσει τὰ παιδικά του μάτια. Στις ώρες τῆς μοναξιάς, τῆς δυσφορίας, και τῆς πικρίας, οί όποιοις πίεζαν συχνά την ευαίσθητή του φύση, ή αναπόληση τῶν αφρόντιστων παιδικῶν του χρόνων και τῆς μητρικῆς στοργῆς θά περιέβαλλε τὸ χωριό του με μιὰ φωτεινότατη αϊγλή και μ' ένα άκατανίκητο θέλητρο.

Δέκα ἔτων πήγε στην Πόλη και άρχισε να εργάζεται στο ραφτάδικο τοῦ θείου του. Ἡ παιδική του φαντασία κι' ό ποιητής πού υπήρχε ανέκαθεν μέσα του, περίμεναν, όπως μᾶς τὸ διηγείται σ' ένα του διήγημα: «Τὸ μόνον τῆς ζωῆς του ταξείδιον», τὸ ἐπάγγελμα αὐτὸ να τοῦ ανοίξη διάπλατα τις πόρτες τῶν χαρεμιῶν και να τοῦ ἀποκαλυφθοῦν ἐκεῖ και να τοῦ προσφερθοῦν παραμυθένιοι θησαυροί, να τὸν ὑποδεχθοῦν πεντάμορφες βασιλοπούλες. Τὸ θαῦμα όμως δὲν πραγματοποιιότανε, κι' ἔτσι, όταν πέθανε ό θεϊός του, και τὸ ραφτάδικο ἔκλεισε, και κάποιος συντοπίτης του αποφάσισε να τὸν στείλῃ στὸν ἐπίσης συντοπίτη του Μητροπολίτη τῆς Κύπρου. αἰσθάνθηκε μιὰ μεγάλη χαρὰ για τὴ νέα αὐτὴ ἀλλαγῆ, ή ὁποία τοῦ ἐπέτρεπε και πάλι να προσδοκᾷ. Στην Κύπρο ντύθηκε τὰ ράσα, ἔγινε ἀναγνώστης, ἱεροψάλτης και προοριζότανε να γίνῃ παππᾶς. Ἡ εὐφυΐα του, ή φιλομάθειά του, τοῦ είχαν προσελκύσει την εὖνοια τοῦ Μητροπολίτη, ἀλλ' ή ἀνυπότακτη φύση δὲ μπορούσε να ὑποκύψῃ σὲ περιορισμούς. Μόλις ξύπνησε ὁ ἔφηβος μέσα του, τὸν παρέσυρε ἀσυγκράτητα ή πρόσκληση τῆς ζωῆς. Τὸν συνέλαβαν μιὰ νύχτα ν' ανεβαίνῃ ἀπὸ μιὰ κινητὴ σκάλα πρὸς τὸ παράθυρο ἑνὸς ὠραίου κοριτσιοῦ. Τὸ σκάνδαλο, όπως συμβαίνει πάντα, κι' όπως συνέβαινε προπάντων ἄλλοτε, την ἐποχὴ πού ή γυναίκα δὲν εἶχε οὔτε κἂν ἀρχίσει ἀκόμα να διανοῆται διτι μπορούσε να εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀπὸ μιὰ σκλάβα, ἔπληξε πολὺ βαρύτερα τὸ κορίτσι ἀπὸ τὸν ἄντρα. Ἐκείνη ξυλοκοπήθηκε κ' ἐξορίσθηκε ἀπὸ την οἰκογένειά της, καταδικάσθηκε σὲ μιὰ μαρτυρική, ἀπομονωμένη ζωῆ· ό Βιζυηνός, χάρις και στη συμ-

πάθεια τοῦ Μητροπολίτη, γλύτωσε με μιὰ ἑλαφριά μᾶλλον ποινή: Θά ἔμενε κλεισμένος 40 μέρες στο κελλί του και θά νῆστευε με ξερὸ φωμί, θά μετανοοῦσε και θά προσευχότανε. Ὁ Βιζυηνός εἶχε μιὰ φύση ἀνταρτική, ἀλλὰ δὲν ἐπαναστατοῦσε. Οὔτε στιγμή δὲ φαίνεται να συλλογίσθηκε διτι ἔπρεπε με κάθε θυσία να ὑποστηρίξῃ και να προστατεύσῃ τὸ κορίτσι, ή τουλάχιστον να ζητήσῃ να συμμερισθῆ την τύχη του. Ἦταν ἄλλωστε ἀκόμα πάρα πολὺ νέος, μόλις 16 ἔτων, και ἕνας τέτοιος ἀγώνας ἐναντίον τῆς κοινωνίας και τῆς ἐκκλησίας τῆς Κύπρου θ' ἀπαιτοῦσε τεράστιες δυνάμεις. Ἰσως και να διαισθάνθηκε διτι ό προορισμός του ἦταν ἄλλος ἀπὸ την προσκόλλησή του σὲ μιὰ γυναίκα, ή ὁποία τὸν εἶχε συγκινήσει μόνο παροδικά· ποτέ, σὲ κανένα του ποίημα ή πεζὸ ἔργο, δὲν την ἀνέφερε· τὴ λησμόνησε ἀμέσως. Ἐξετέλεσε την ποινή του, ἀλλ' ἀντὶ να προσεύχεται και να μετανοῆ στο κελλί του, θά συλλογιζότανε πόσο ἀφόρητο εἶν' ένα ἐπάγγελμα πού δεσμεύει κάθε ἑλευθερία, και θ' ἄρχισε ἐκεῖ να διαμορφώνῃ τὸ σχέδιο τῆς φυγῆς του ἀπὸ τὸν κλῆρο. Ὅταν πέρασαν οί 40 μέρες, ό Μητροπολίτης τὸν ἔστειλε και πάλι στην Πόλη, να συμπληρώσῃ τις σπουδές του στη Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης· ἔπρεπε ν' ἀπομακρυνθῆ, για να λησμονηθῆ ἐντελῶς τὸ σκάνδαλο, κ' ἐπίσης και γιατι ἔδειχνε μιὰ ἐντελῶς ἐξαιρετικὴ κλίση πρὸς τὴ μόρφωση. Ὁ ζῆλος του κι' ό νοῦς του ἔκαναν ἀμέσως ἐντύπωση και στοὺς καθηγητάς του στην Πόλη. Ἐνῶ εἶταν ἀκόμα μαθητής, τύπωσε τὰ «Ποιητικὰ Πρωτόλεια», μιὰ ἐντελῶς νεανικὴ συλλογὴ ποιημάτων, ἐμπνεομένη ἀπὸ τὴ λόγια σχολή, τὴ μόνη πού εἶχε γνωρίσει, ἀλλ' ὅπου διακρινότανε κιόλας μιὰ κάποια ζωηρότητα πνεύματος και μιὰ εὐκολία στη στιχουργικὴ και στη ρυθμοπλαστικὴ. Ὁ Ἡλίας Τανταλίδης την πρόσεξε, γνώρισε τὸ νέο Βιζυηνό, τὸν ἀγάπησε κι' ἀνέλαβε πρόθυμα να καθοδηγήσῃ τις πρῶτες του προσπάθειες. Ἐγινε ό Δάσκαλός του, και δυστυχῶς, όπως εἶδαμε, ό Βιζυηνός δὲν ἀπαλλάχθηκε ποτέ ἐντελῶς ἀπὸ την ἐπιρροή του. Τὸν συμπάθησε, ἐνδιαφέρθηκε γι' αὐτὸν και ό Γεώργιος Ζαρίφης, ό ὁποῖος τὸν ἀνέλαβε ὡς ὑπότροφό του, κ' ἐξακολούθησε για πολλὰ χρόνια, ἕως ὅτου ἀπέθανε, πάντα να τὸν ὑποστηρίξῃ και να τὸν βοηθῆ.

(Ἐκολουθεῖ) **ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ**